

УДК 331.556.4

Заяць Р. М.,
romik2011@email.ua, ORCID ID: 0009-0006-4434-0295,
здобувач, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

АСПЕКТИ ПОСИЛЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті у фокусі уваги перебувають питання розвитку міграційних процесів в Україні в умовах повномасштабної війни та їх впливу на аспекти економічного і соціального поступу України. Метою дослідження стало напрацювання методико-прикладних рішень із забезпечення міграційної безпеки України в сучасних умовах. У статті здійснено комплексне дослідження міграційних процесів в Україні, зумовлених воєнними діями та масштабними соціально-економічними трансформаціями. Показано, що війна призвела до безпрецедентного зростання зовнішньої та внутрішньої міграції: понад 6 млн громадян перебувають за кордоном у статусі біженців чи тимчасово переміщених осіб, тоді як понад 3,5 млн осіб залишаються внутрішньо переміщеними. Визначено, що основними країнами прийому українських мігрантів стали Польща, Німеччина, Чехія та інші держави Європейського Союзу. Проаналізовано, що масштаби цих процесів призводять до суттєвих дисбалансів на ринку праці, зниження продуктивності економіки та посилення загроз довгостроковому розвитку держави. З'ясовано, що ключовими економічними наслідками активізації міграції є втрата трудового потенціалу, зниження внутрішнього попиту, скорочення обсягів виробництва, дефіцит робочої сили у стратегічних галузях, а також посилення ризиків "відтоку мізків". У соціально-гуманітарному вимірі виявлено поглиблення демографічної кризи, старіння населення, збільшення соціальної вразливості, поглиблення проблем інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові громади та зростання навантаження на систему соціального забезпечення. Обґрунтовано, що міграційні процеси набули значення чинника національної безпеки, а питання міграційної безпеки стали одним із ключових викликів для державної політики України. Виокремлено необхідність контролю за масштабними міграційними потоками, мінімізації негативних наслідків зовнішньої трудової міграції, створення умов для повернення громадян, захисту їхніх прав за кордоном і формування механізмів стимулювання інтеграції вимушених переселенців у соціально-економічний простір країни. Виявлено, що посилення міграційної безпеки України в сучасних умовах вимагає розробки та впровадження нових методико-прикладних рішень, зокрема формування комплексної державної політики у сфері міграції, створення економічних і соціальних стимулів для повернення населення, підтримки зайнятості, забезпечення умов для відновлення та розвитку регіонів, що зазнали найбільших втрат, а також активізації міжнародного співробітництва. Підкреслено, що лише стратегічно виважена політика управління міграційними процесами може перетворити їхній потенціал із критичного виклику на ресурс для відбудови, економічного зростання та сталого розвитку України у воєнний і повоєнний період.

Ключові слова: міграція населення, міграційні процеси, війна, міграційна безпека, соціально-економічний розвиток, міграційна політика, міжнародна міграція, виклики та імперативи, стратегування, регулювання міграції.

Zayats R. M.,
romik2011@email.ua, ORCID ID: 0009-0006-4434-0295,
Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

ASPECTS OF STRENGTHENING MIGRATION SECURITY IN UKRAINE IN CURRENT CONDITIONS

Abstract. The article focuses on the issues of the development of migration processes in Ukraine under the conditions of the full-scale war and their impact on the aspects of Ukraine's economic and social progress. The aim of the research is to elaborate methodological and applied solutions to ensure Ukraine's migration security in the current conditions. The article presents a comprehensive study of migration processes in Ukraine caused by military actions and large-scale socio-economic transformations. It is demonstrated that the war has led to an unprecedented increase in external and internal migration: more than 6 million citizens are abroad as refugees or temporarily displaced persons, while over 3.5 million people remain internally displaced. It is determined that the main host countries for Ukrainian migrants are Poland, Germany, the Czech Republic, and other European Union member states. It is analyzed that the scale of these processes results in significant imbalances in the labor market, reduced economic productivity, and increased threats to the long-term development of the state. It has been found that the key economic consequences of the intensification of migration are the loss of labor potential, the decline in domestic demand, the reduction

in production volumes, the shortage of labor in strategically important industries, as well as the increasing risks of a “brain drain.” In the socio-humanitarian dimension, the deepening of the demographic crisis has been revealed, along with population aging, increased social vulnerability, worsening problems of integrating internally displaced persons into new communities, and growing pressure on the social security system. It is substantiated that migration processes have acquired the status of a factor of national security, while the issues of migration security have become one of the key challenges for Ukraine’s state policy. The necessity is emphasized of controlling large-scale migration flows, minimizing the negative consequences of external labor migration, creating conditions for citizens’ return, protecting their rights abroad, and establishing mechanisms to stimulate the integration of internally displaced persons into the socio-economic space of the country. It is proposed that strengthening Ukraine’s migration security under current conditions requires the development and implementation of new methodological and applied solutions, in particular the formation of a comprehensive state migration policy, the creation of economic and social incentives for the return of the population, the support of employment, the provision of conditions for the recovery and development of regions that have suffered the most, as well as the intensification of international cooperation. It is emphasized that only a strategically balanced migration management policy can transform the potential of migration processes from a critical challenge into a resource for reconstruction, economic growth, and sustainable development of Ukraine during wartime and the post-war period.

Keywords: population migration, migration processes, war, migration security, socio-economic development, migration policy, international migration, challenges and imperatives, strategizing, migration regulation.

JEL Classification: F02, F22, O15, R23

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-83-25>

Постановка проблеми. Війна в Україні спричинила масштабне зростання зовнішніх міграційних потоків, які за своїми обсягами та динамікою не мають аналогів у новітній історії держави. За даними Міжнародної організації з міграції та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 2025 рік за межами країни перебуває понад 6 млн українців, із яких найбільші групи сконцентровані у Польщі, Німеччині, Чехії та інших країнах Європейського Союзу. Водночас близько 3,5 млн залишаються внутрішньо переміщеними особами, що спричинило суттєвий тиск на інфраструктуру, соціальну сферу та ринки праці окремих регіонів України. Такі процеси відбуваються на тлі масштабних руйнувань житлового фонду, обмежених можливостей зайнятості й відновлення виробництва, що стимулює населення шукати стабільності та безпеки за кордоном.

Наслідки цього явища мають вкрай негативний характер як для економічного розвитку, так і для соціально-гуманітарної сфери. Втрата значної частини працездатного населення означає скорочення внутрішнього попиту, зниження обсягів виробництва, брак кваліфікованої робочої сили у стратегічно важливих галузях економіки. До цього додається ризик так званого “відтоку мізків”, коли країну залишають висококваліфіковані спеціалісти, що суттєво знижує потенціал інноваційного розвитку. У соціально-гуманітарному вимірі ситуація призводить до загострення демографічної кризи, оскільки більшість мігрантів становлять жінки та діти, що зменшує рівень народжуваності й порушує баланс між статеві-віковими групами. Поглиблюються й проблеми інтеграції вимушених переселенців у нові громади, що породжує соціальну напругу, потребу в додаткових бюджетних витратах та створює додаткові виклики для гуманітарної політики держави.

У результаті міграційні процеси стали не лише соціально-економічним викликом, а й фактором національної безпеки, що актуалізувало питання міграційної безпеки. Вона охоплює низку завдань: контроль за масштабним виїздом працездатного населення, формування стимулів для його повернення, зменшення ризиків втрати інтелектуального й трудового капіталу. Важливими є також розробка ефективних механізмів соціально-правового захисту громадян України за кордоном, забезпечення їхньої інтеграції у приймаючі суспільства без втрати національної ідентичності та підтримка зв’язку з Батьківщиною. Додаткову загрозу становить можливість використання міграційних потоків у деструктивних політичних чи інформаційних технологіях, що може стати чинником дестабілізації як внутрішньої ситуації, так і міжнародних позицій України.

За таких умов посилюється необхідність обґрунтування та впровадження нових, більш ефективних методико-прикладних рішень у сфері міграційної політики. Йдеться про створення комплексної системи управління міграцією, яка поєднуватиме економічні стимули для повернення громадян, розвиток внутрішнього ринку праці, формування ефективної програми інтеграції внутрішньо переміщених осіб і розбудову міжнародного партнерства у сфері захисту прав мігрантів. Водночас важливим завданням є розробка науково обґрунтованих концепцій, що враховують сучасні умови війни та повоєнного відновлення. Тільки стратегічно виважений підхід, базований на поєднанні національних інтересів із міжнародними зобов’язаннями, дозволить трансформувати міграційні процеси із загрози на потенційний ресурс для економічного зростання та сталого розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях (як-от – І. Бараняк [1])

розглядаються не лише концептуальні засади, а й інституційні механізми, інструментарій та наслідки реалізації державної міграційної політики для динаміки міграційних процесів у країні та на її окремих територіях. У центрі уваги перебувають можливості зміни країни чи місця проживання і праці, чинники приваблення або відштовхування потенційних мігрантів, включно з умовами, що формуються в Україні внаслідок повномасштабної війни, трансформаціями на ринку праці, зрушеннями у структурі та якості працездатного населення, а також параметрами якості життя та іншими детермінантами. Зазначені аспекти отримали системне висвітлення у широкому колі наукових публікацій О. Махонюка, О. Мульської, Б. Мізюка, В. Зайченка [2, с. 128-133; 10, с. 70-88], В. Геєця [3, с. 7-22], Р. Лупака, Б. Мізюка, В. Зайченка та ін. [9, с. 70-88], О. Рудковського [10, с. 4-8] та ін. науковців.

У науковій літературі значною мірою обґрунтовано та представлено відповіді на питання щодо конкретних заходів і інструментів, які доцільно застосовувати державним та регіональним органам влади з метою обмеження міграційної активності населення. Особлива увага приділяється тим соціально-демографічним групам, що мають визначальне значення для збереження в країні критично необхідних фахівців та утримання молоді як стратегічного ресурсу розвитку. Йдеться про пошукування Е. Лібанової [4, с. 313-328], Б. Семака [5, с. 64-71], Т. Васильціва, Р. Лупака, Н. Юрків [6, с. 90-101; 8, с. 50-58], Н. Оматі [7, с. 1281-1297] та ін.

Водночас, незважаючи на наявність значного масиву наукових досліджень, присвячених проблематиці міграційних процесів та інструментам реалізації міграційної політики, слід підкреслити, що аспекти регулювання міграції в умовах екстремальних викликів, зокрема війни, залишаються недостатньо опрацьованими у науковому дискурсі.

Постановка завдання. Метою статті є напрацювання методико-прикладних рішень із забезпечення міграційної безпеки України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для забезпечення міграційної безпеки України необхідно чітко усвідомлювати основні вектори, за якими буде реалізовуватися відповідна державна політика, адже саме від їхньої збалансованості та узгодженості залежить ефективність управління міграційними процесами. Кожен із цих напрямів вимагає формування системи цілеспрямованих інструментів і засобів регулювання, які мають охоплювати правові, економічні, соціальні та інституційні механізми. Такий підхід дозволить не лише мінімізувати ризики, пов'язані з неконтрольованою міграцією, але й використати людський потенціал міграційних потоків для соціально-економічного розвитку країни, зберігаючи водночас національну безпеку в умовах воєнних викликів.

Так, передовсім ведемо мову про покращення нормативно-методичного забезпечення державної міграційної політики в Україні в умовах критичних викликів і загроз міграційній, а через неї і національній безпеці. Удосконалення нормативно-правового забезпечення міграційної політики є одним із ключових напрямів забезпечення міграційної безпеки України. Сучасні виклики, пов'язані з внутрішньою міграцією та міжнародними міграційними потоками, вимагають перегляду та оновлення законодавчої бази щодо статусу внутрішньо переміщених осіб, трудових мігрантів та біженців. Важливо створити законодавчі механізми, які чітко визначають права, обов'язки та соціальні гарантії цих категорій, забезпечуючи їх захист і інтеграцію в суспільство.

Особлива увага має приділятися контролю за дотриманням прав українських громадян за кордоном, зокрема трудових мігрантів. Це передбачає не лише надання правової підтримки, але й активну взаємодію з міжнародними організаціями та дипломатичними установами, моніторинг умов праці та життя українців за межами країни, а також оперативне реагування на випадки порушення їхніх прав.

Важливою складовою є створення гнучких механізмів повернення мігрантів на батьківщину. Такі механізми повинні враховувати різні соціальні, економічні та безпекові аспекти, забезпечуючи безпечну, ефективну та добровільну реінтеграцію громадян. Це включає розробку програм соціальної адаптації, економічної підтримки та сприяння працевлаштуванню, а також координацію дій між державними органами та громадськими організаціями.

Комплексний підхід до нормативно-правового забезпечення міграційної політики сприятиме не лише захисту прав громадян, а й зміцненню національної безпеки. Ефективна законодавча база дозволяє передбачати превентивні заходи у разі кризових ситуацій, адаптувати політику до нових викликів та забезпечувати стабільний контроль за міграційними процесами як всередині країни, так і на міжнародному рівні.

Ефективне управління міграційними процесами потребує чіткої інституційної координації між різними гілками влади та рівнями управління. Зміцнення взаємодії державних органів, таких як Міністерство внутрішніх справ, Державна міграційна служба, Міністерство соціальної політики, Міністерство економіки та Міністерство закордонних справ, дозволяє комплексно підходити до проблем внутрішньої та міжнародної міграції. Кожен орган виконує специфічні функції — від забезпечення безпеки і контролю за легальним переміщенням осіб до створення умов соціальної та економічної інтеграції мігрантів.

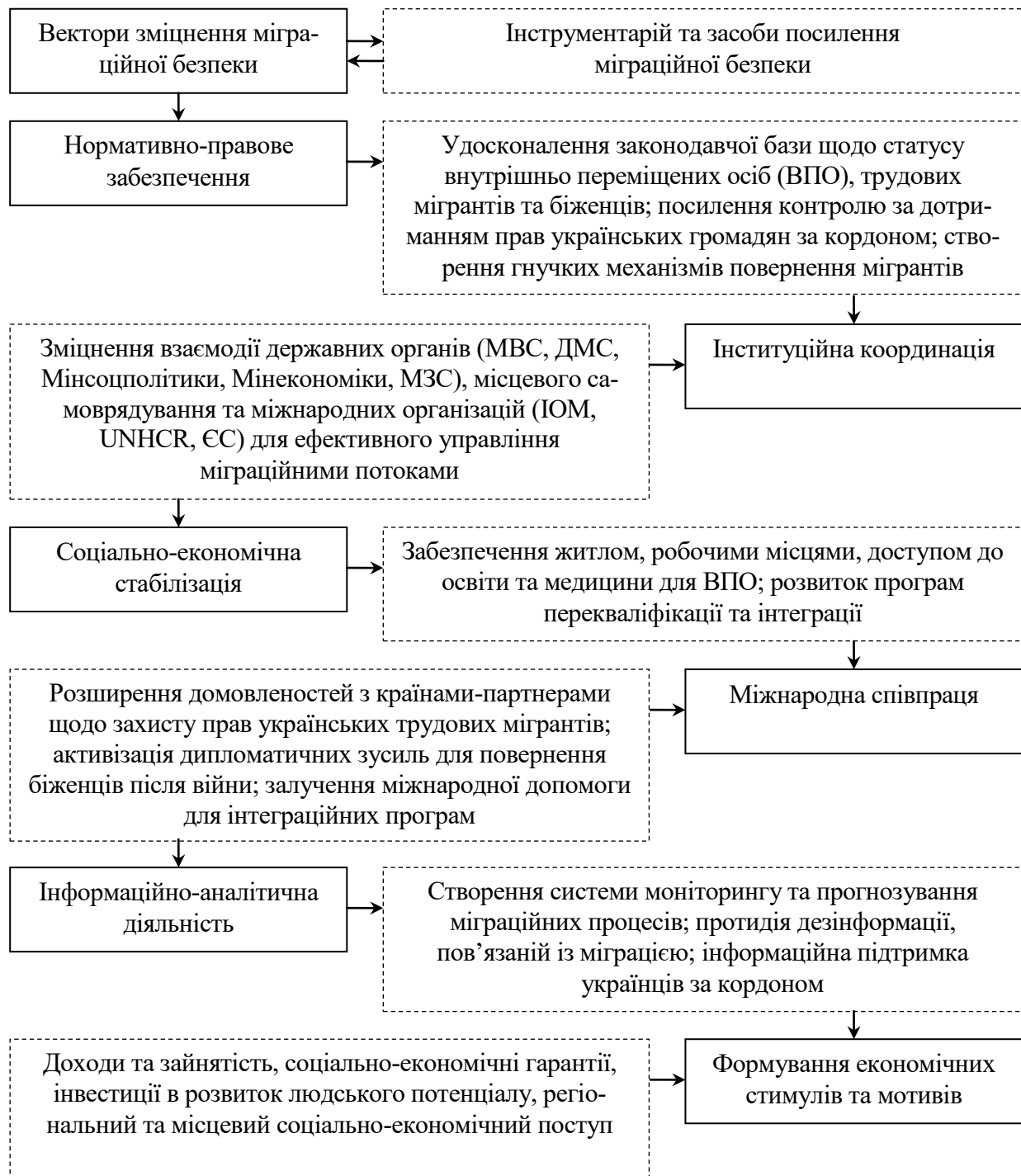


Рис. 1. Пріоритетні напрями та засоби зміцнення міграційної безпеки України в умовах війни та обумовленої нею соціально-економічної й гуманітарної нестабільності

Джерело: авторська розробка

Не менш важливою є співпраця з місцевим самоврядуванням, яке безпосередньо взаємодіє з внутрішньо переміщеними особами та місцевими громадами. Місцеві органи влади відповідають за надання соціальних послуг, організацію житлового забезпечення та працевлаштування, а також за моніторинг інтеграційних процесів. Координація на цьому рівні дозволяє своєчасно реагувати на локальні проблеми, оптимізувати розподіл ресурсів та підвищувати ефективність реалізації державних програм.

Важливу роль у зміцненні інституційної координації відіграють міжнародні організації, такі як Міжнародна організація з міграції (IOM), Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) та Європейський Союз. Їхня участь забезпечує доступ до міжнародного досвіду, технічної допомоги, фінансових ресурсів та найкращих практик у сфері управління міграційними потоками. Спільні проекти та програми дозволяють ефективніше впроваджувати стандарти захисту прав мігрантів та біженців і підвищувати професійний рівень українських інституцій.

Комплексна інституційна координація створює основу для стратегічного управління міграційними процесами, забезпечує синхронізацію дій на національному та міжнародному рівнях і підвищує здатність держави оперативно реагувати на нові виклики. Такий підхід дозволяє не лише захищати права громадян та мігрантів, а й зміцнювати національну безпеку та соціально-економічну стабільність країни.

Соціально-економічна стабілізація є критично важливим аспектом забезпечення міграційної безпеки та підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Одним із основних напрямів цієї стабілізації є забезпечення житлом, яке дозволяє створити базові умови для нормального життя та інтеграції у нові громади. Надання житла має враховувати як тимчасові, так і довгострокові потреби ВПО, забезпечуючи доступ до соціально важливих послуг та інфраструктури.

Другим важливим аспектом є працевлаштування. Забезпечення робочих місць для ВПО сприяє не лише їх фінансовій незалежності, а й інтеграції у суспільне та економічне життя. Держава та місцеві органи влади можуть стимулювати цей процес через створення програм працевлаштування, підтримку малого та середнього бізнесу, що залучає ВПО, а також через гранти та субсидії для підприємців, які готові працевлаштовувати внутрішніх мігрантів.

Доступ до освіти та медицини є ще одним ключовим елементом соціально-економічної стабілізації. Освітні програми для дітей та дорослих, включаючи мовну підготовку, професійне навчання та перекваліфікацію, дозволяють ВПО швидше адаптуватися на новому місці, підвищити свій професійний потенціал та конкурентоспроможність на ринку праці. Медичне забезпечення, зокрема доступ до базових медичних послуг, психосоціальна підтримка та профілактичні програми, сприяють підтриманню здоров'я і соціальної стійкості цих груп населення.

Комплексний підхід до соціально-економічної стабілізації ВПО, що поєднує житлове забезпечення, працевлаштування, освіту та медичну підтримку, створює основу для ефективної інтеграції внутрішніх мігрантів у громади. Такі заходи не лише покращують якість життя ВПО, а й сприяють економічному розвитку регіонів та зміцненню соціальної стабільності країни в цілому.

Міжнародна співпраця є одним із ключових елементів забезпечення міграційної безпеки України, особливо у контексті захисту прав українських громадян за кордоном. Розширення домовленостей із країнами-партнерами дозволяє створювати правові та адміністративні механізми, що гарантують трудовим мігрантам належні умови праці, соціальний захист та доступ до послуг. Це передбачає укладення двосторонніх і багатосторонніх угод, які регламентують трудові відносини, захист від експлуатації та забезпечення прав на медичне обслуговування та освіту.

Активізація дипломатичних зусиль має ключове значення для безпечного та організованого

повернення біженців після завершення воєнних дій. Дипломатичні канали дозволяють узгоджувати процедури реінтеграції, координувати дії з міжнародними організаціями та країнами транзиту, а також забезпечувати юридичний та соціальний супровід осіб, які повертаються на батьківщину. Важливим є створення умов для добровільного повернення та адаптації, включаючи житлове забезпечення, працевлаштування та психологічну підтримку.

Залучення міжнародної допомоги сприяє реалізації інтеграційних програм для ВПО, трудових мігрантів та біженців. Це включає фінансову підтримку, технічну допомогу, обмін досвідом та кращими практиками у сфері міграційної політики. Програми за участю міжнародних партнерів дозволяють підвищувати ефективність підготовки кадрів, організації перекваліфікації, навчання та соціальної адаптації громадян, що повертаються, а також сприяють розвитку інфраструктури для прийому та інтеграції мігрантів.

Комплексний підхід до міжнародної співпраці дозволяє Україні забезпечити не лише захист прав своїх громадян за кордоном, а й створити сприятливі умови для безпечного повернення та інтеграції мігрантів. Спільні зусилля з міжнародними партнерами сприяють стабілізації міграційних потоків, зміцненню національної безпеки та підвищенню соціально-економічної стійкості країни.

Інформаційно-аналітична діяльність є ключовим елементом ефективного управління міграційними процесами та забезпечення міграційної безпеки України. Одним із головних напрямів цієї діяльності є створення системи моніторингу та прогнозування міграційних потоків. Така система дозволяє збирати, обробляти та аналізувати дані про внутрішню та міжнародну міграцію, оцінювати ризики та тенденції, що дає змогу державним органам оперативно реагувати на зміни та планувати заходи щодо інтеграції мігрантів та ВПО.

Протидія дезінформації, пов'язаній із міграцією, є не менш важливим завданням. Поширення неправдивої або маніпулятивної інформації може призводити до соціальної напруги, дискримінації мігрантів та порушення їхніх прав. Для запобігання цьому необхідно розробляти достовірні інформаційні матеріали, активно взаємодіяти з медіа та соціальними мережами, а також проводити освітні та просвітницькі кампанії серед населення щодо реальних умов міграції та прав мігрантів.

Інформаційна підтримка українців за кордоном є ще одним важливим напрямом. Вона включає надання достовірної інформації про умови праці та проживання, легальні механізми захисту прав, доступ до консульських послуг та соціальних програм. Такі заходи сприяють підвищенню обізнаності громадян, зміцненню їхньої безпеки та створюють умови для більш ефективної взаємодії з державними та міжнародними інституціями.

Комплексна інформаційно-аналітична діяльність дозволяє не лише оперативно реагувати на виклики, пов'язані з міграцією, а й підвищувати рівень соціальної стабільності та довіри до

державних структур. Використання сучасних аналітичних інструментів, систем моніторингу та ефективних каналів комунікації сприяє створенню прозорої та передбачуваної міграційної політики, що відповідає інтересам громадян та держави.

Формування економічних стимулів та мотивів є важливим напрямом забезпечення міграційної безпеки та стабільного розвитку країни. Одним із ключових аспектів є забезпечення доходів і зайнятості населення. Створення умов для стабільного працевлаштування, гідної оплати праці та соціальної захищеності сприяє зниженню відтоку трудових ресурсів за кордон і стимулює залишатися та працювати в Україні. Особливу увагу слід приділяти розвитку секторів економіки, які створюють робочі місця з високою доданою вартістю, а також підтримці малого та середнього бізнесу як драйверів локальної економіки.

Соціально-економічні гарантії відіграють важливу роль у формуванні мотивації громадян залишатися в країні або повертатися після тимчасової міграції. До них належать пенсійні та медичні програми, страхування, підтримка сімей та соціально вразливих категорій населення. Надання стабільних гарантій підвищує відчуття безпеки, сприяє соціальній стабільності та зменшує ризики економічної нестабільності, що впливають на міграційні рішення громадян.

Інвестиції в розвиток людського потенціалу стають стратегічним інструментом формування довгострокових економічних стимулів. Вони включають професійну освіту, перекваліфікацію, підвищення кваліфікації, розвиток науки та інноваційних програм. Такий підхід забезпечує не лише конкурентоспроможність працівників на внутрішньому та міжнародному ринку праці, а й сприяє залученню висококваліфікованих фахівців до регіонального розвитку та зміцненню економіки країни в цілому.

Регіональний та місцевий соціально-економічний поступ доповнює економічні стимули на рівні держави, створюючи умови для збалансованого розвитку територій. Інвестиції в інфраструктуру, розвиток локальних ринків праці, підтримка підприємництва та стимулювання регіональних інноваційних кластерів сприяють зменшенню диспропорцій між регіонами, підвищенню якості життя та закріпленню населення на місцях. Такий комплексний підхід формує передумови для стійкого економічного розвитку та стабільності міграційних процесів.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Війна в Україні зумовила безпрецедентне зростання зовнішніх і внутрішніх міграційних потоків, що стали одним із ключових чинників трансформації соціально-економічного простору держави. Масштабна втрата працездатного населення, зокрема молоді та висококваліфікованих спеціалістів, посилила ризики економічної стагнації та зниження інноваційного потенціалу, а також спричинила суттєві соціально-гуманітарні дисбаланси.

Наслідками міграційних процесів стали загострення демографічної кризи, старіння нації, підвищення рівня соціальної вразливості та посилення навантаження на систему соціального забезпечення. Це вимагає переосмислення міграційної політики як складової частини національної безпеки, адже міграція перетворилася не лише на соціальний виклик, а й на стратегічний фактор впливу на розвиток країни.

З огляду на це актуалізується необхідність обґрунтування й впровадження нових методико-прикладних рішень, спрямованих на посилення міграційної безпеки України. Йдеться насамперед про створення умов для повернення громадян, мінімізацію відтоку інтелектуального та трудового капіталу, ефективну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, а також забезпечення міжнародних гарантій прав українців за кордоном.

Отже, лише системний і стратегічно виважений підхід до управління міграційними процесами дозволить мінімізувати їхні негативні наслідки та трансформувати потенціал української міграції у ресурс для повоєнного відновлення, економічного зростання та зміцнення соціальної стабільності держави.

Подальші наукові дослідження в цій сфері актуально зосередити на обґрунтуванні методико-прикладних рішень із формування дієвої системи інформаційно-аналітичного забезпечення державної міграційної політики в Україні в умовах критично гострої, особливо соціально-демографічної, нестабільності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бараняк І. Є. Вимушена міграція населення з України: соціально-демографічний профіль. *Академічні візії*. 2023. № 24. DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10053549>.
2. Махонюк О. В., Мульська О. П. Аналіз діяльності суб'єктів ринку міграційних послуг в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : збірник наукових праць*. 2018. Вип. №5 (133). С. 128-133.
3. Геєць В. М. Економіка України: ключові проблеми і перспективи. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 1. С. 7-22.
4. Libanova E. Labour migration from Ukraine: key features, drivers and impact. *Economics and Sociology*. 2019, 12(1), pp. 313-328. DOI: 10.14254/2071-789X.2019/12-1/19/.
5. Семак Б. Б. Вплив пандемії COVID-19 на маркетинг туристичних DESTИНАЦІЙ. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2021. № 2. С. 64-71.
6. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Юрків Н. Я. Інституційне забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств промисловості та АПК на регіональному рівні. *Фінанси України*. 2012. № 3. С. 90-101.
7. Omata N. The Complexity of Refugees' Return Decision-Making in a Protracted Exile: Beyond the Home-Coming Model and Durable Solutions. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2013, 39 (8), 1281-1297.

8. Vasylytsiv T., Lupak R., Kuniyska-Iliash M. Social Security of Ukraine and the EU: aspects of convergence and improvement of migration policy. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. № 5 (4). P. 50-58.

9. Lupak R., Miziuk B., Zaychenko V., Kuniyska-Iliash M., Vasylytsiv T. Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. Vol. 8 № 1. P. 70-88.

10. Vasylytsiv T. G., Lupak R. L., Rudkovskyi O. V. Directions and means of stimulating social responsibility of entrepreneurship in Ukraine. *Economy and state*. 2019. № 5. P. 4-8.

REFERENCES

1. Baraniak, I. Ye. (2023), Vymushena mihratsiia naselennia z Ukrainy: sotsialno-demografichniy profil, *Akademichni vizii*, № 24. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10053549>.

2. Makhoniuk, O. V. and Mulska, O. P. (2018), Analiz diialnosti subiektiv rynku mihratsiinykh posluh v Ukraini, *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy : zbirnyk naukovykh prats*, vyp. №5 (133), s. 128-133.

3. Heiets, V. M. (2016), Ekonomika Ukrainy: kliuchovi problemy i perspektyvy, *Ekonomika i prohnozuvannia*, № 1, s. 7-22.

4. Libanova E. (2019), Labour migration from Ukraine: key features, drivers and impact, *Economics and Sociology*, 12(1), pp. 313-328. DOI: 10.14254/2071-789X.2019/12-1/19/.

5. Semak, B. B. (2021), Vplyv pandemii COVID-19 na marketynh turystychnykh destynatsii, *Industriia turizmu i hostynnosti v Tsentralnii ta Skhidnii Yevropi*, № 2, s. 64-71.

6. Vasylytsiv, T. H., Lupak, R. L. and Yurkiv, N. Ya. (2012), Instytutsiine zabezpechennia rozshyrennia finansovykh mozhlyvostei pidpriemstv promyslovosti ta APK na rehionalnomu rivni, *Finansy Ukrainy*, № 3, s. 90-101.

7. Omata N. (2013), The Complexity of Refugees' Return Decision-Making in a Protracted Exile: Beyond the Home-Coming Model and Durable Solutions, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39 (8), 1281-1297.

8. Vasylytsiv T., Lupak R. and Kuniyska-Iliash M. (2019), Social Security of Ukraine and the EU: aspects of convergence and improvement of migration policy, *Baltic Journal of Economic Studies*, № 5 (4), p. 50-58.

9. Lupak R., Miziuk B., Zaychenko V., Kuniyska-Iliash M. and Vasylytsiv T. (2022), Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy, *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, vol. 8, № 1, p. 70-88.

10. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L. and Rudkovskyi, O. V. (2019), Directions and means of stimulating social responsibility of entrepreneurship in Ukraine, *Economy and state*, № 5, p. 4-8.

Стаття надійшла до редакції 04 серпня 2025 року